

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫССЫЗДЫҚ

Қазақстан дамушы экономикасы бар ел ретінде және жаһандық экономиканың бір бөлігі ретінде әлемдік технологиялық прогрестің, оның ішінде еңбек саласын автоматтандырудың салдарын сезінетін елдердің бірі болып табылады.

Қазақстандағы технологиялық жұмыссыздық тақырыбы қазіргі қоғамда өте өзекті және маңызды болып табылады. Қазіргі уақытта технология мен автоматтандырудың дамуымен көптеген жұмыс орындары осал болып, жойылу қаупіне ұшырайды. Бұл жасанды интеллект, процестерді автоматтандыру және роботтандыру сияқты жаңа технологияларды енгізуден туындайды, олар бұрын адамдар жасаған көп уақытты қажет ететін және күнделікті операцияларды алмастыра алады.

Технологиялық жұмыссыздықтың елеулі әлеуметтік-экономикалық салдары бар. Бұл жұмыссыздықтың жоғарылауына, жұмыс орындарының қысқаруына және адамдардың өмір сүру сапасының нашарлауына әкелуі мүмкін. Атап айтқанда, бұл автоматтандыру жағдайында дағдылары мен кәсіби дағдылары қолданылмайтын болуы мүмкін біліктілігі төмен жұмысшыларға әсер етуі мүмкін.

Қазақстанда, көптеген басқа елдердегідей, технологиялық жұмыссыздық барған сайын маңызды проблемаға айналуға бейім. Бір жағынан, жаңа технологияларды автоматтандыру және енгізу өндіріс тиімділігін арттырып, жоғары технологиялар саласында жаңа жұмыс орындарын құра алады. Алайда, екінші жағынан, олар өндіріс, көлік және қызмет көрсету сияқты дәстүрлі экономика салаларында жұмыс орындарының жоғалуына әкелуі мүмкін.

Сондықтан Қазақстандағы технологиялық жұмыссыздықты зерделеу және талдау проблеманың ауқымын түсіну және оны шешу үшін тиісті стратегиялар мен саясаттарды әзірлеу үшін қажет болып табылады. Бұл мемлекет пен бизнес қауымдастыққа жұмыс күшін еңбек нарығының жаңа талаптарына бейімдеу, жаңа жұмыс орындарын құру және тұрақты экономикалық дамуды қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдауға көмектеседі.

Осылайша, Қазақстандағы технологиялық жұмыссыздық тақырыбындағы мақала ағымдағы жағдайды түсіну және осы мәселені шешу жолдарын іздеу үшін өзекті және маңызды болады.

Мақаланың мақсаты Қазақстандағы технологиялық жұмыссыздық проблемасын анықтау және талдау, оны шешу үшін стратегиялар мен шешімдерді ұсыну болып табылады.

Технологиялық жұмыссыздық - бұл процестерді автоматтандыру және жаңа технологияларды енгізу жұмыс орындарының жоғалуына және өндірістік процестердің өзгеруіне байланысты дағдылары мен кәсіптік дағдылары қолданылмайтын немесе аз сұранысқа ие жұмысшылар арасында жұмыссыздықтың пайда болуына әкелетін жағдай.

Технологиялық жұмыссыздық автоматтандыру, роботтандыру, жасанды интеллект және басқа да озық технологияларды қолдану нәтижесінде пайда болады, олар бұрын адамдар орындаған тапсырмаларды орындай алады. Бұл экономиканың әртүрлі салаларына, соның ішінде өндіріс, көлік, банк ісі, бөлшек сауда және басқа салаларға әсер етуі мүмкін.

Технологиялық жұмыссыздық мәселесін шешу жұмыс күшін еңбек нарығының жаңа талаптарына бейімдеуге, жаңа жұмыс орындарын құруға, қызметкерлерді оқыту мен қайта даярлауға, сондай-ақ инновацияларды ынталандыруға және экономиканың жаңа салаларын дамытуға бағытталған стратегиялар мен саясаттарды әзірлеуді талап етеді.

Қазақстан экономикасының түрлі салаларындағы технологиялар мен процестерді автоматтандырудың дамуымен жұмыс орындарын жоғалту қаупі туындайды.

McKinsey зерттеуі көрсеткендей, АҚШ-тағы кәсіптердің 5% - дан азы технологияны дамытудың заманауи деңгейінде толығымен автоматтандырылуы мүмкін. Алайда, мамандықтардың 62 % - автоматтандырылған тапсырмалардың кем дегенде 30% - ы бар. Демек, өндірістегі жұмысшылардың жұмысы аз күнделікті және әртүрлі және интеллектуалды болады. Мансаптың барлық кезеңдерінде жұмысшылар жаңа дағдыларды қажет ететін жаңа міндеттер мен міндеттерге тап болады.

Халықаралық зерттеулерге сәйкес, экономиканы роботтандыру нәтижесінде жаһандық жұмыспен қамту 2005-2014 жылдар аралығында 1,3% - ға төмендегенін көрсетті. Егер дамыған елдер бұған аз әсер етсе (-0,5 %), онда дамушы елдерде бұл көрсеткіш 14%-ке жетті. Мәндердегі мұндай айырмашылық дамыған елдердегі экономиканы автоматтандыру сияқты елдердің экономикалық жағдайына байланысты емес.

Шындығында, кәсіпорындарда Роботтар неғұрлым көп болса, кәсіпорынның өндірісі аутсорсингке ұмтылу мүмкіндігі соғұрлым аз болады, бұл дамушы экономикаларда жаңа жұмыс орындарын құру әлеуетін айтарлықтай төмендетеді. RESHORING Initiative бағалауы бойынша, АҚШ-та 2010 жылдан бастап ширек миллион жұмыс орны елге тікелей шетелдік инвестициялау арқылы қайтарылды, 2022 жылы бұл сан 400 мың жұмыс орнына жетуі мүмкін, бұл өткен жылмен салыстырғанда 35% - ға артқан.

Егер дамыған елдерде жұмыс орындарының орташа деңгейден жоғары деңгейге дейін күрделенуі күтілсе, онда дамушы елдерде Индустрия 4.0, керісінше, күрделілігі орташа жұмыс орындарының өсуіне

әкеледі. Сонымен қатар, олардың пайда болу көзі қазіргі кезде біліктілігі төмен еңбек қолданылатын жұмыс орындарының күрделенуі болып табылады.

2030 жылға дейін дамыған және дамушы елдерде үлкен сұранысқа ие болатын кәсіби қызмет түрлеріне медициналық қызметтер, медицина қызметкерлері, шығармашылық индустрия қызметкерлері, STEM профессионалдар, ірі кәсіпорындардың менеджерлері, сондай-ақ тасымалдау қызметтері кіреді, ал ең аз сұраныс немесе жұмыс орындарының біртіндеп қысқаруы сату және қызмет көрсету сияқты кәсіптерге әсер етеді клиенттер, кеңсе қызметкерлері мен операторлары, техниканы жөндеу және техникалық қызмет көрсету, өндіріс және қойма жұмыстары.

Тұтастай алғанда, 2000 жылдардың басынан бастап экономикалық дамыған елдердің өнеркәсіптік секторларында орнатылған роботтық жабдықтардың саны тез өсе бастады және 2020 жылға қарай 1000 жұмысшыға арналған кәсіпорындарда роботтық жабдықтардың алты белгіленген бірлігі болды (сурет 1). Бұл өнеркәсіптік секторда күнделікті міндеттердің көп шоғырланғандығына байланысты. 2020 жылы әлемдегі өнеркәсіптік роботтар паркі 3 миллионнан астам бірлікті құрады, ал өткен жылмен салыстырғанда өсім 10% 5 құрады.

Сурет 1. Дамыған елдердің өнеркәсіп секторындағы 1000 қызметкерге арналған роботтар саны, бірлік
Дереккөз: ЮНИДО. Өнеркәсіптік даму туралы есеп, 2021

Технологиялық жұмыссыздық Қазақстандағы еңбек нарығындағы өзгерістерге әкелуі мүмкін. Кейбір кәсіптер мен дағдылар аз сұранысқа ие болуы мүмкін, ал басқалары жаңа технологияларды дамыту мен басқаруға байланысты маңызды бола алады. Бұл жұмыс күшін бейімдеуді және жұмысшыларды қайта даярлауды қажет етуі мүмкін.

Технологиялық жұмыссыздықтың ауқымы мен сипаты Қазақстанның әртүрлі өңірлерінде әр түрлі болуы мүмкін. Астана және Алматы сияқты неғұрлым дамыған өңірлерде автоматтандыру деңгейі жоғары болуы мүмкін, демек, аз дамыған өңірлермен салыстырғанда технологиялық жұмыссыздық анағұрлым елеулі болуы мүмкін.

ЭЫДҰ бағалауына сәйкес, Қазақстанда жұмыс орындарының 52% - ы жоғары немесе едәуір дәрежеде автоматтандыру қаупіне ұшырайды, бұл ЭЫДҰ елдерінің орташа көрсеткішінен 5% - ға артық. Олардың шамамен 17% – ы автоматтандырудың жоғары дәрежесіне (ықтималдығы >70%), шамамен 35% - ы айтарлықтай дәрежеге (ықтималдығы 50-70%) қауіп төндіреді.

Егер автоматтандыру қаупі жоғары топ-10 жұмыспен қамту саласын қарастыратын болсақ, онда бұл 0,5 млн адам жұмыс істейтін әртүрлі кәсіптердің қызметкерлері немесе барлық жұмыспен қамтылған халықтың 6,3%. Бұл негізінен орта деңгейдегі кәсіптер. Мәселен, көшбасшылардың ондығына Қазақстанның жалпы жұмыспен қамтылуының 5,4% құрайтын 461,4 мың адам жұмыспен қамтылған өндірістік және стационарлық жабдықтардың операторлары кіреді. Одан кейін жинаушылар, пошташылар мен курьерлер, полиграфия қызметкерлері және басқалар (1 кесте).

1 кесте. Автоматтандыру деңгейі жоғары жұмыспен қамту салаларының ТОП-10 тобы

№	НКЗ Коды	Жұмыспен қамту салалар тобының атауы	Жұмыспен қамтылғандар саны (мың адам)	Жалпы жұмыспен қамтудағы үлесі
1	81	Өндірістік және стационарлық жабдықтардың операторлары	461,4	5,4%
2	821	Бұйымдарды жинаушылар мен сынаушылар	25,7	0,3%
3	5160	Пошташылар, курьерлер және басқа да байланысты жұмысшылар	18,4	0,2%
4	3331	Жүктер мен тауарларды кедендік тазарту және сүйемелдеу жөніндегі агенттер	11,3	0,1%
5	721	Қалыптаушылар, дәнекерлеушілер, білікшілер және туыстық сабақтардың жұмысшылары	8,1	0,1%
6	733	Полиграфия қызметкерлері	6,6	0,1%

7	9321	Қолмен орауыштар	6,1	0,1%
8	7513	Сүт өнімдерін өндірушілер	2,1	0,02%
9	731	Қолөнершілер	2,1	0,02%
10	7221	Ұсталар, штамптаушылар және престоушілер	1,4	0,02%
Топ-10 мамандықтары бойынша жиыны			543,2	6,3%

Орта және ұзақ мерзімді перспективада роботтармен алмастыруға болмайтын он мамандыққа педагогикалық қызмет қызметкерлері – жалпы жұмыспен қамтылғандардың саны 167,8 мың адам немесе жалпы жұмыспен қамтылғандардың 2% - ы бар бастауыш және орта мектеп мұғалімдері мен мектепке дейінгі білім берудегі тәрбиешілер кірді. Әрі қарай тізім бойынша менеджерлер, заңгерлер, маркетинг және PR мамандары, IT-әзірлеушілер, талдаушылар-зерттеушілер және өндірістік инженерлер бар.

Технологиялық жұмыссыздық Қазақстанда түрлі әлеуметтік-экономикалық зардаптарға әкелуі мүмкін. Жаңа технологияларды енгізу және процестерді автоматтандыру жұмыссыздықтың артуына әкелуі мүмкін, әсіресе дағдылары мен кәсіптері аз сұранысқа ие жұмысшылар арасында. Бұл табыстың төмендеуі, кедейлік және әлеуметтік шиеленіс сияқты әлеуметтік және экономикалық мәселелерге әкелуі мүмкін. Технологиялық жұмыссыздық қоғамдағы теңсіздік пен әлеуметтік теңсіздікті күшейтуі мүмкін. Дағдылары мен білімі төмен жұмысшылар жаңа жұмыс іздеуде және еңбек нарығындағы өзгерістерге бейімделуде үлкен қиындықтарға тап болуы мүмкін. Бұл халықтың бай және кедей топтары арасындағы алшақтықтың артуына және әлеуметтік теңсіздіктердің күшеюіне әкелуі мүмкін.

Технологиялық жұмыссыздық жұмысшылардың еңбек нарығының жаңа талаптарына бейімделуі үшін оларды қайта даярлау мен оқытуды қажет етеді. Бұл білім беру мен жұмыс күшінің дағдыларын дамытуға қосымша инвестицияларды қажет етуі мүмкін. Алайда, бұл шаралар жұмысшыларға өзгерістерге бейімделуге және оларды жұмыспен қамтудың жаңа мүмкіндіктерімен қамтамасыз етуге көмектеседі.

Жалпы, Қазақстандағы технологиялық жұмыссыздықтың әлеуметтік-экономикалық салдары елеулі болуы мүмкін және теріс әсерді барынша азайту үшін стратегиялар мен саясаттарды әзірлеуді талап етеді. Бұған қайта даярлау мен оқытуды қолдау, жаңа жоғары технологиялық жұмыс орындарын құру және жұмыссыз жұмысшыларды қолдауға арналған әлеуметтік бағдарламалар кіруі мүмкін.

1. "Қазақстанның еңбек нарығы: цифрлық шындыққа жету жолында" ұлттық баяндамасы// <https://iac.enbek.kz/ru/node/1451>

2 ЮНИДО. Өнеркәсіптік даму туралы есеп, 2021

Марат М.М., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, юридический факультет, М2-ЧП-22-2р, магистрант ОП «7М04205-Частное право»
(*Научный руководитель – ассоциированный профессор кафедры гражданского и трудового права, доктор PhD, Акимжанова М.Т.*)

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО УСЫНОВЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Усыновление (удочерение) представляют собой правовой институт, являющийся одним из самых древних. Он существует во всех современных правовых системах, как форма устройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей. Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» определяет усыновление как правовую форму передачи ребенка (детей) на воспитание в семью на основании судебного решения, в результате которого возникают личные неимущественные и имущественные права и обязанности, приравняемые к правам и обязанностям родственников по происхождению [1].

Основопологающей задачей семейного права любого государства является обеспечение интересов детей. Несовершеннолетние обладают особым статусом и отнесены к обособленной категории субъектов права [2,62]. Именно поэтому ребенок, который временно или постоянно лишен своего семейного окружения или который в его собственных наилучших интересах не может оставаться в таком окружении, имеет право на особую защиту и помощь, предоставляемые государством [3]. Согласно данным на 2024 год в Казахстане 22 081 ребенок-сирота или ребенок, оставшийся без попечения родителей. Термин «международное усыновление» начинает широко применяться в Казахстане к концу 1980-х годов. Государство использует международное усыновление как механизм защиты и охраны прав и интересов детей. 13 марта 2010 года Казахстан ратифицировал Конвенцию о защите детей и сотрудничестве в отношении иностранного усыновления, подписанную в Гааге в 1993 году. После ее вступления в законную силу, с 1 ноября 2010 года, у нашей республики стало больше полномочий в вопросах защиты детей, поскольку документ накладывает ответственность на государства, которые принимают ребенка, и дает возможность отслеживать его дальнейшую судьбу. После ратификации данной конвенции число международных усыновлений заметно снизилось, так как процесс усыновления стал более жестким. С тех пор, как была ратифицирована конвенция, иностранные граждане усыновили 158 детей. Из них в 2013-2019